Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 8

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘ jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘ rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 535 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G‘afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish 16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna

Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash 20
Shakarov Zafar Gafforovich

Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему 24
С.С. Исмаилов

"Kreativ iqtisodiyot" va "kreativ industriya": mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili 32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich

Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari 37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li

Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari 41
Sh.B. Donayev

Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir 45
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich

Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish 49
Idirisov Alisher Otajonovich

Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlari 53
Sultanov Maxmud Axmedovich

Poverty in developing countries: new problems and solutions 57
Amirdjanova Sitora Sunnat kizi

Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики 61
Вохидова Мехри Хасановна

Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран 69
Буранова Лола Вахобовна

Mamlakatimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi 78
Babamatov Tolib Xakimovich

Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari 83
S.A.Karabayev

O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari 90
Yusupov Aziz Shuxratovich

Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi 95
Gulbayeva Feruza Islamovna

Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri 102
Sherov Alisher Bakberganovich

Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili 107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi

O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish 111
Umarova Malika Baxtiyarovna

Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций 116
Умида Юлдашева

Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях 120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish 127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari 132
Ziyadullayev G‘ayrat Umidulla o‘g‘li

Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari 138
Sharipov Narzullo G‘ulomovich

O‘zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi 144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi

Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari 148
Jumanazarova Z.K.

Xalqaro savdoning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri 154
Rashidov Bekzod Ulug‘bek o‘g‘li, Isayev Laziz Baxtiyorovich

Oliygohlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo‘llari 158
Adizov Sanjar Rashidovich

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta’minlash asosida aholi kambag‘allik darajasini qisqartirish 165
Xoliyorov Murod Qahramon o‘g‘li, Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi

Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме 174
Касимова Зилола Гуламиддиновна

O‘zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo‘jalik faoliyatini rivojlantrish 182
Alimov G‘ayratjon Abduraxmon o‘g‘li

Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане 186
Шахзод Сайдуллаев

Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish 192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich

Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta’sir etuvchi omillar tahlili 196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich

Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari 200
Bakayev Xurshid Maxmudovich

Yirik soliq to‘lovchilar bo‘yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o‘rni va ahamiyati 206
Normurzayev Umid Xolmurzayevich

Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства 214
Нурутдинова Зухра Алишеровна

Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati 220
Madaminova Sanobar Askarovna

Hududning iqtisodiy o‘sishini “yashil” iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari 226
Shomirzayev Abdug‘affor Abdujabbor o‘g‘li

Davlat tibbiy sug‘urta jamg‘armasi faoliyati tahlili 230
Umurzakova Mo‘tabarxon Nodir qizi

Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish 234
Uzakova Umida Ruziyevna

O‘zbekisonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlari 241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o‘g‘li

Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar 247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv ... 251
Ozoda Batirovna Sakiyeva

Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari ... 255
N.N.Zikrillayev

Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari ... 263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna

The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth ... 268
Almosova Shahnoza Sobirovna

Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish ... 273
Israilov Rustam Ibragimovich

Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari ... 277
D.D. Suvanova

Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов ... 283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи

Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari ... 290
Xannarov Komiljon Karimovich

Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili ... 296
Yoqubov Murodjon Valibekovich

Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий ... 302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли

O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi ... 306
Abdulla Abduqodirov

Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari ... 312
Nasrullayev Feruz Furqatovich

Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati ... 318
Alimov Nasimjon Hoshimovich

"Istiqlol" memhonxonasi reklama faoliyati tahlili ... 322
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna

To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar ... 328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich

Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches ... 334
Kholmukhamedova Feruza

Современные способы получения нефтяных битумов ... 338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович

O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari ... 342
Islomov Jamshed Davronovich

Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы ... 347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна

Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari ... 351
Qurbanov Jumanazar Omonovich

Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish ... 354
Uzakov Utkir Abdusattarovich

Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi ... 357
Gulbayeva Feruza Islamovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ta’lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish 364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o‘g‘li

Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta’sir etuvchi ekzogen omillar tahlili 369
Yuldasheva Dilnoza Ulug‘bekovna

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari 378
Ortiqov Oybek Abdullayevich

Transport infratuzilmasining xususiyatlari 390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi

Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi 394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich

Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar 399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich

To‘g‘ridan to‘g‘ri sug‘urta qilish operatsiyalari bo‘yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish 403
Abdusaidov S.J.

Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg‘or horijiy tajribalar 409
Do‘stov Firuz Ilxomovich

Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан 414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна

Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан 420
Салиева Екатерина Сергеевна

Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане 427
Татьяна Будей

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari 431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich

Innovatsion g‘oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo‘llari 437
Daliyev Xusan Xojakbarovich

Macroeconomic factors in the development of the banking performance 442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov

Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi 449
Turg‘unov Muxriddin Mo‘ydinjon o‘g‘li

Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan’s accession to the WTO 453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev

Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o‘ziga xos tendensiyalari 458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloyevich

Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari 468
Davletov Po‘lat Torabayevich

Ekoshahar tashkil etishda “yashil” belbog‘ hamda “yashil” makonning o‘rni 476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna

Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на “зеленую” экономику 479
Раматов Зафарбек Жуманиязович

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o‘ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o‘rni 482
Sherkulov Shohruh Erkin o‘g‘li

Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari 486
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna

Dehqon va tomorqa xo‘jaliklarida sug‘oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo‘llari 492
Xo‘jageldiev Chorshanbi Pardayevich

Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions 498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna

Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег 506
Якубова Шамшинур Шухратовна

Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения 513
Гафурова Азизахон Фатиховна

Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari 517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafovna

Ta’limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari 522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna

Integratsiya jarayonida bog‘dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o‘zgarishlarga ta’siri 526
Ergashov Ulug‘bek Zoxidjonovich

Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta’siri 532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich

BANKLARNING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGI VA UNING IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI

Mamatov Mamajan Axmadjonovich
i.f.n., dots.nt
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Maqolada banklarning moliyaviy xavfsizligining mohiyati, mazmuni uning tarkibiy tuzilmasi tadqiq etilgan xamda uning iqtisodiy xavfsizlikga ta'siri ochib berilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy xavfsizlik, taxdidlar, risk, tashqi muhit, ichki muhit.

Abstract: The article examines the essence, content and structure of financial security of banks and reveals its influence on economic security.

Key words: economic security, financial security, functional threats, risk, external environment, internal environment.

Аннотация: В статье исследовано сущность, содержание и структура финансовой безопасности банков и раскрыто его влияния на экономическую безопасность.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, функциональная угрозы, риск, внешняя среда, внутренняя среда.

KIRISH

Mamlakatimizda 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi milliy xo'jalikda moliyaviy-iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, uning mexanizmi va instrumentlarini ishlab chiqish va takomillashtirishni nazarda tutadi.

Bu haqda O'zbekiston Respubikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev alohida to'xtalib, quyidagi fikrlarni bildirib o'tganlar: "Qachonki, hududlardagi vaziyat ijobiy tomonga o'zgarsa, budjet ijrosi to'liq ta'minlansa, jinoyatchilik kamaysa, yangi ish o'rinlari yaratilsa, eng muhimi, xalqimizning turmush darajasi yaxshilansa, mahalliy Kengashlar faoliyatiga ijobiy baho bersa bo'ladi"[1]. O'zbekiston Respublikasi milliy iqtisodiyotining tarmoq tarkibi, unda sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohalarining tutgan o'rni, iqtisodiy rivojlanishiga qo'shayotgan hissasi hamda banklarning moliyaviy-iqtisodiy xavfsizligi mamlakatning moliyaviy-iqtisodiy xavfsizligiga tahdid solmoqda.

Banklarning moliyaviy-iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda ularning umumiy kapitali va depozit bazasining yanada mustahkamlanishi, ishlab chiqarish jarayonlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, investitsion faollikni rag'batlantirishni ichki manbalar hisobiga amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirib, bank tizimi aktivlarining sifat hamda miqdor jihatdan o'sishiga olib keladi. Tijorat banklarini moliyaviy xavfsizligini oshirishda mijozlarga ko'rsatilayotgan bank xizmatlari sifatini tubdan yaxshilash, xususan, omonatlarning yangi va mijozlar talablariga mos jozibador turlarini joriy etish tijorat banklarining moliyaviy resurslar bilan ta'minlashning eng qulay vositasi hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Banklarning moliyaviy Xavfsizligini ta'minlash nazariyasi va uslubiyatini tadqiq etgan xorijlik olimlarga B.G.Klayner, Y.A.Shumpeter, A.Yu.Chalenko N.Luman, Dj.R. Kommons, K.Maynser, L.Gurvis, E.Morena, K.E.Shennon kabilarni keltirish mumkin.

Rossiyalik olimlardan L.I.Abalkin, V.L.Beresnev, A.D.Burikin, Ye.A.Oleynikov, V.I.Orexov, V.S.Pankov, V. K.Senchagov, A.I.Tatarkin, D.V. Tretyakov va boshqalar ushbu mavzuga bag'ishlangan ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borgan.

Oʻzbekiston Respublikasida mamlakatning moliyaviy-iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashningilmiy-nazariy jihatlarini Respublikamiz olimlaridan Abulqosimov X.P. Rasulev T.S., Mamatov A.A., Qodirov A.M., Oʻlmasov A. Vaxobov A.V., Joʻrayev T.T., Tursunov B.O. va boshqalarning mazkur sohaga dahldor ilmiy tadqiqot ishlarini ajratib koʻrsatish mumkin.

"Moliyaviy-iqtisodiy xavfsizlik" tushunchasi dastlab davlat tashkilotlari darajasida tan olingan. 1934-yil iyun oyida AQSH Prezidenti F. D. Ruzvelt dunyoda birinchi marta "Moliyaviy-iqtisodiy xavfsizlik qoʻmitasini tashkil etdi[2].

Moliyaviy-iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning institutsional nazariyasi asoschisi Dj.R. Kommons institutlarni tarixiy rivojlanishidagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni qoʻllab-quvvatlab unga koʻra "evolyutsion" tushunchasi "institutsional" tushunchasi bilan mazmun va ma'nosi bir xil boʻladi deb ta'kidlaydi[3].

Moliyaviy-iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda iqtisodiy mexanizm konsepsiyasining asoschisi L.Gurvis, mexanizm tushunchasini va "ragʻbatlantiruvchi muvofiqlik shartlarini" aniqlagan, markazlashmagan mexanizmlarning ahamiyatini koʻrsatib, mexanizm boʻyicha tadqiqotlarning asosiy yoʻnalishlarini aniqlagan [4].

Rus olimi V.K.Senchagov moliyaviy-iqtisodiy xavfsizlikni "... ichki va tashqi jarayonlarni rivojlantirish uchun eng noqulay sharoitlarda milliy manfaatlarni kafolatli himoya qilish, umuman olganda mamlakatning barqaror ijtimoiy yoʻnaltirilgan rivojlanishi ta'minlangan iqtisodiyotning holati" deb ta'kidlab oʻtadi [5].

Oʻzbekistonlik iqtisodchi olimlardan professor Abulqosimov X.P. "Moliyaviy-iqtisodiy xavfsizlik mamlakat manfaatlariga ichki va tashqi tahditlardan himoyalanganligini ifodalaydi" deb baho bergan[6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada Banklarning moliyaviy Xavfsizligini ta'minlash nazariyasi va uslubiyatini tadqiq etishga doir dialektik, tizimli, integral va sinergetik yondashuvlar, moliyaviy-iqtisodiy, mantiqiy, ilmiy abstraksiya, tahlil va sintez, iqtisodiy jarayonlar va tizimlarni modellashtirish, induksiya va deduksiya, qiyoslash, umumlashtirish, guruhlash va jadval usullaridan foydalanildi.

TAXLIL VA NATIJALAR

Bankning moliyaviy barqarorligiga tahdidlar (iqtisodiy xavfsizlikka tahdidlar kabi) quyidagi ichki va tashqi tahdidlarga boʻlish mumkin: Ichki tahdidlar asosan moddiy boyliklar, moliyaviy mablagʻlarni oʻgʻirlash orqali yuzaga keladi; bank, korxona, jismoniy shaxslar va hukumat tomonidan moliyaviy vositalar bilan firibgarlikning yuqori darajasi orqali yuzaga keladi; eng katta "baxtsizlik" moliyaviy hujjatlarni soxtalashtirish bilan birga, bu tahdid bank tomonidan xizmat koʻrsatuvchi korxonalar (qarzdorlar) va shuningdek, foydani kamaytirib koʻrsatish orqali amalga oshiriluvchi kredit tashkilotlarining oʻzidan ham kelib chiqadi. Bugungi kunda tashqi tahdidlar alohida oʻrin tutadi. Tashqi tahdidlar asosan davlat moliyaviy tizimini boshqarishda moliyaviy va iqtisodiy siyosatning nomukammalligi, davlat va boshqaruv organlarining elementar xatoliklari, suiste'molliklari va boshqa chetga chiqishlardan (notoʻgʻri xoʻjalik yuritish, betartibsizlik, turli xil iqtisodiy jinoyatlar va boshqalar) yuzaga keladi. Bank tizimiga (bankka) tashqi tahdidlarning asosiy sabablariga va Oʻzbekiston Respublikasining moliyaviy xavfsizligiga tahdidlarning vujudga kelishiga sabablariga bizning fikrimizcha, quyidagilarni ta'kidlab oʻtish mumkin:

- globallashuv deb ataladigan iqtisodiy aloqalarni transmilliylashtirish jarayonining jadal rivojlanishi;
- yirik xajmdagi kapitalni doimiy koʻpayishi, uning keskin xarakatsizligi natijasida murakkab ziddiyatli vaziyatlarni vujudga kelishi, moliyaviy va valyuta tashkil qiluvchilarni qoʻshgan holda makroiqtisodiy darajada moliyaviy resurslarni yuqori darajada markazlashuvi (davlatning budjet tizimida va xalqaro tashkilotlarda) shu bilan global darajada (davlatlararo iqtisodiy integratsiya);
- katta moliyaviy xokimiyatga ega boʻlgan, sub-davlat subyektlarining (TNK, TNB va boshqalar)ning oʻsib borayotgan avtonomiyasi va ularning ayrim mamlakatlarning iqtisodiy xoʻjalik komplekslariga ta'siri;
- eng yangi axborot texnologiyalari asosida moliya bozorlarining yuqori darajadagi mobilligi va oʻzaro bogʻliqligi;
- moliyaviy instrumentlarning xilma-xilligi va ularning dinamizmining yuqori darajasi;
- moliyaviy tizimni juda zaiflashtiradigan, uning qaramligini oshiradigan, milliy iqtisodiyotning (xususan, budjet sektorining) doimiy ravishda olinadigan tabiiy xom-ashyo resurslari importi boʻyicha "yuqori daromad"ga haddan tashqari qaramligi;
- global moliyaviy tizimning beqarorligining oʻsishi, tahdidli inqiroz tendensiyalarining paydo boʻlishi, zamonaviy moliya institutlarining (shu jumladan, xalqaro) ularni samarali nazorat qila olmasligi.

Bank faoliyatida moliyaviy barqarorligini ta'minlashning asosiy vazifalari va xususiyatlari - bu bank xavfsizligiga tahdidlarning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlardir. Ichki tahdidlarning oldini olishda, xususan, bu bank xizmatlari bozorini faol marketing orqali oʻrganish va eng ilgʻor texnologiyalarni joriy etish, potensial mijozlar va qarz oluvchilarning toʻlov qobiliyatini chuqur oʻrganishdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bank faoliyatining moliyaviy barqarorligiga erishish-bu uning ustavida keltirilgan maqsad va vazifalarini to‘la amalga oshirishda va uning nizomida nazarda tutilgan bank faoliyatining barcha turlarini amalga oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratishda namoyon bo‘ladigan bankning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilinishini ta’minlash jarayonidir. “Demak bankning moliyaviy xavfsizligi o‘z kapitalining yetarlilik darajasi; mijozlar, jamiyat va davlatning manfaatlari himoya qilinganligi; moliyaviy barqarorlik, ichki va tashqi risklarlarga nisbatan barqarorlik darajasi sifatida talqin qilinadi[2]. Bank tizimida moliyaviy barqarorlikning mohiyati bu tijorat banklarini tahdidlarning oldini olish, barqaror va samarali faoliyat yuritishi uchun resurslardan eng samarali darajada foydalanadigan holatda foyda olishni ta’minlashdan iborat.

Bugungi kunda bank tizimini isloh qilishda asosiy muammo – ular kapitalining asosiy qismi, ya’ni 83% davlatga tegishli ekanligidir[3]. Bu o‘z navbatida, bank sektorida sog‘lom raqobatga to‘siq bo‘lib, xizmat ko‘rsatish sifatiga salbiy ta’sir qilmoqda. Shu munosabat bilan O‘zbekiston Respublikasi xukumati va Markaziy bank xalqaro moliya institutlari ko‘magida bank-moliya tizimini rivojlantirish bo‘yicha uzoq muddatli strategiya ishlab chiqishni ko‘zda tutmoqda. Shunga ko‘ra banklar faoliyatiga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish e’tiborimiz markazida bo‘ladi[4].

O‘zbekiston Respublikasi bank tizimining iqtisodiy xavfsizligini ta’minlash uchun O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining nazorat organlari va huquqni muhofaza qilish organlari axborotni yig‘ish va tahlil qilish uchun resurslarni ajratishi, shuningdek, bank tizimining moliyaviy holatini buzilishiga qaratilgan chora-tadbirlarni oldini olish bo‘yicha maxsus chora-tadbirlar qabul qilishlari lozim. Axborotni yig‘ish va tahlil qilish doimiy ravishda amalga oshirilishi va boshqa davlatlar bilan xalqaro aloqalardan foydalangan holda butun bank tizimi miqyosida amalga oshirilishi kerak[5].

Xo‘jalik yurituvchi subyektlar xavfsizligining iqtisodiy jihatlari, faoliyat yondashuvi doirasida odatda, ustuvor emas. Iqtisodiy jihatlarini amalga oshirish, odatda, iqtisodiy xavfsizlik kategoriyasi orqali amalga oshiriladi, bu birinchi navbatda bankning iqtisodiy maqsadlarini amalga oshirish: foydani maksimallashtirish va xarajatlarni minimallashtirish imkoniyatini ta’minlaydi. Shu nuqtayi nazardan, xavfsizlik faoliyati va iqtisodiy jihatlari o‘rtasidagi munosabatlar va bog‘liqliklarni aniqlash, shu jumladan, moliyaviy barqarorlik indikatorlarini va iqtisodiy xavfsizlik darajasini baholash mexanizmini ishlab chiqish imkonini beradi, bu esa tijorat banklarining umumiy iqtisodiy xavfsizligini qiymat, miqdor va sifat jihatidan baholash va moliyaviy yo‘qotishlarning mumkin bo‘lgan hajmini aniqlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Берсенев, В.Л. Ведущие центры исследования проблем экономической безопасности в России / В.Л. Берсенев. // Экономика региона. – 2019. – Т. 15, вып. 1. – С. 29-42.
2. Квашницкий, В. Истоки эволюционной экономики / В. Квашницкий // Истоки: из опыта изучения экономики как структуры и процесса / [редакционная коллегия: Я.И. Кузьминов и др.]. – 2-е изд. - Москва: Изд. дом ВШЭ, 2007. – С.95.
3. Hurwicz, L. On informationally decentralized systems / L. Hurwicz. - Текст: непосредственный // Decision and Organization / R. Radner, C.B. McGuire (eds.). - Amsterdam and London: North-Holland, 1972. – P. 297-336.
4. Сенчагов, В.К. Экономическая безопасность России: Общий курс: учебник / под ред. В.К. Сенчагова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2016. – С.28.
5. Абулқосимов Х.П.,Абулқосимов М.Х. Иқтисодий хавфсизлик:Назария ва амалиёт. Дарслик. –Т.: 2019 й. –Б.455.
6. Бурхонов А. “Банкларнинг молиявий хавфсизлигини таъминлашнинг назарий ва амалий жиҳатлари // Молиячи маълумотномаси бюлетени журнали. – 2019. – N 1. – Б.10-19.
7. Бурхонов А. Молиявий хавфсизлик ўқув қўлланма. – Т: “Маънавият”, 2019. – Б.199.
8. Каранина Е.В. Финансовая безопасность (на уровне государства, региона, организации, личности) – Монография. – Киров: ФГБОУ ВО “ВятГУ”, 2015. – 239 с.
9.

Интернет маълумотлари

1. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Т.// Халқ сўзи, 2022 йил 21 декабрь. xs.uz

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.